

6. Гриненко А.М. Соціальний капітал: сутність та генезис його трактування / А.М. Гриненко, В.В. Кирилюк // Соціально-трудові відносини: теорія і практика: зб. наук. пр. / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ: КНЕУ, 2017. № 2. С. 321-328.

7. Єрмакова О.А. Соціальний капітал як важливий фактор економічного розвитку України та її регіонів / О.А. Єрмакова // Вісник Нац. унів-ту «Львівська політехніка»; Серія: Проблеми економіки та управління: зб. наук. праць. 2016. № 847. С. 88-96.

8. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. А.М. Колота. Київ: КНЕУ, 2012. 501 с.

9. Патнем Р.Д. Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії: Пер. з англ. / Р.Д. Патнем, Р. Леонарді, Р.Й. Нанетті. Київ: Основи, 2001. 301 с.

10. Полищук Л. Экономическое значение социального капитала / Л. Полищук, Р. Меняшев // Вопросы экономики. 2011. № 2. С. 46-65.

11. Драгомірова Є.С. Формування соціального капіталу на державному і регіональному рівнях: автореф. дис. канд. екон. наук: [спец. 08.00.07] / Є.С. Драгомірова; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2010. 20 с.

12. Шаповалова Т.В. Соціальний капітал: теоретичні засади та стратегії трансформації: монографія / Т.В. Шаповалова. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 360 с.

13. Нахтов Т.В. Социальный капитал и образование / Т.В. Нахтов // Вопросы образования. 2012. № 2. С. 63-68.

14. Сивуха С.В. Социальный капитал: Энциклопедия социологии / С.В. Сивуха. URL: <http://bourdieu.name>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

SOCIAL AND ECONOMIC CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF LEADERSHIP POTENTIAL OF YOUTH OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE

УДК 332.024

Морозюк Н.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки праці та соціального розвитку Національний університет біоресурсів і природокористування України

Шапошнік В.М.

к.вет.н., старший науковий співробітник Українська лабораторія якості і безпеки продукції АПК

Круглик С.Г.

науковий співробітник Українська лабораторія якості і безпеки продукції АПК

У статті визначено ключові з позиції молоді об'єднаних територіальних громад України соціально-економічні умови реалізації їхнього лідерського потенціалу, а саме: зайнятість за місцем проживання; належні житлово-побутові умови; доступність до якісних соціальних послуг (медичних, освітніх, культурних тощо). Розглянуто можливості для створення цих умов шляхом координації діяльності основних суб'єктів управління територіальних громад: органів державної влади, місцевого самоврядування, населення, громадського сектору та бізнесу.

Ключові слова: *молодь, лідерський потенціал, об'єднані територіальні громади, соціально-економічні умови, суб'єкти управління територіальними громадами.*

В статье определены ключевые с точки зрения молодежи объединенных территориальных общин Украины социально-экономические условия реализации их лидерского потенциала, а именно: занятость по месту жительства; надлежащие жилищно-бытовые условия; доступность к качественным социальным услугам (медицинским, образовательным, культурным и т.д.). Рассмотрены возможности для создания этих условий путем координации деятельности основных субъектов управления территориальных громад: органов государственной власти, местного самоуправления, населения, общественного сектора и бизнеса.

смотрены возможности для создания этих условий путем координации деятельности основных субъектов управления территориальных громад: органов государственной власти, местного самоуправления, населения, общественного сектора и бизнеса.

Ключевые слова: *молодежь, лидерский потенциал, объединенные территориальные общины, социально-экономические условия, субъекты управления территориальными общинами.*

The article outlines the key socioeconomic conditions for the implementation of their leadership potential from the point of view of the youth of the united territorial communities of Ukraine, namely: employment at the place of residence; proper living and living conditions; availability of high-quality social services (medical, educational, cultural, etc.). Opportunities for creation of these ways by coordination of activity of the main subjects of management of territorial communities are considered: public authorities, local self-government, population, public sector and business.

Key words: *youth, leadership potential, united territorial communities, socio-economic conditions, subjects of management of territorial communities.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування та створення різнопланових (політичних, економічних, соціальних) внутрішньодержавних і міждержавних об'єднань, суспільство стало потребувати компетентних і активних фахівців, здатних швидко і вміло визначати цілі своєї діяльності, прогнозувати досягнення, долати труд-

нощі, будувати взаємини з людьми, працювати в команді, тобто повною мірою проявляти свій творчий потенціал і лідерські властивості особистості.

Проте, не маючи змоги реалізуватися в Україні, молоді лідери змушені покидати її. За різними оцінками, до 50% молоді у віці від 14 до 34 років мають намір виїхати за кордон. Зараз, за даними країн

ЄС, на їхній території офіційно працює або навчається 4 млн українців, половина з них – у Польщі. При цьому для європейських країн є бажаною міграція українців, насамперед високоосвічених. Для цього вони готові йти на значні поступки таким мігрантам, створюючи їм сприятливі соціально-економічні умови.

У таких умовах для подолання, а в подальшому – запобігання мігрантським настроям Україні життєво важливо виробити такий механізм реалізації лідерського потенціалу молоді, який би був спрямований на всебічне створення комфортних умов її життя на всій території держави та задіяв усі зацікавлені сторони (органи державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості, вузів тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реалізація лідерського потенціалу досить ґрунтовно досліджена в педагогіці вченими Т.В. Гурую [1], С.А. Калашніковою [2], Ю.П. Кращенко [3], Н.В. Мараховською [4], В.Р. Міляєвою [5] та багатьма іншими. Дослідники, як правило, зосереджують увагу на проблемах лідерства студентської молоді, майбутніх учителів або офіцерів. Тобто більшість досліджень пов'язує лідерство з університетами. При цьому відсутні праці, що стосуються лідерського потенціалу молодих людей як жителів конкретних територіальних громад, які не завжди мають вищу освіту, але є реальними чи потенційними лідерами.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення соціально-економічних умов реалізації лідерського потенціалу молоді об'єднаних територіальних громад, що дасть можливість

у подальшому запропонувати відповідний механізм, який буде охоплювати усі зацікавлені сторони (органи державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості, вишів тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження.

У процесі проведення нами емпіричних досліджень (зокрема круглого столу «Як громаді активізувати молодих лідерів?») було з'ясовано, що для успішної реалізації свого потенціалу молодь ОТГ серед усього розмаїття соціально-економічних чинників виділяє три, які є, на її думку, ключовими:

- *зайнятість за місцем проживання;*
- *належні житлово-побутові умови;*
- *доступність до якісних соціальних послуг (медичних, освітніх, культурних тощо).*

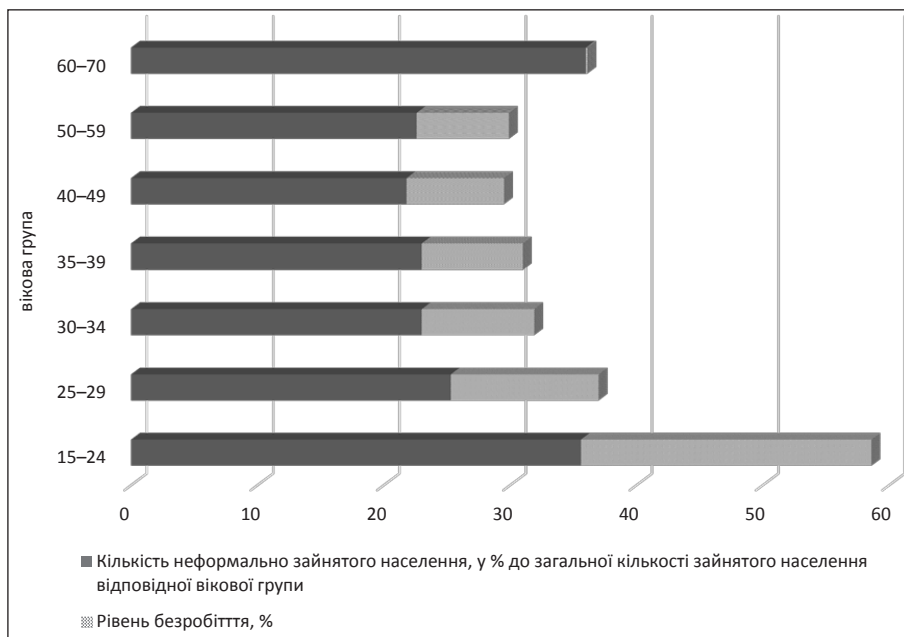
Основною причиною, яка є визначальною під час прийняття рішення про неповернення у свою ОТГ після навчання та міграцію, є відсутність робочих місць. Так, рівень зареєстрованого безробіття найвищий серед молоді у віці 15-24 роки (23%) та 25-29 років (11,7%). Крім того, серед цієї вікової категорії є поширеною неформальна зайнятість, у сільській місцевості її рівень досягає 40% (рис. 1).

Як наслідок складної ситуації на ринку праці, серед домогосподарств, які мають доходи нижче прожиткового мінімуму, третина зайняті. При цьому слід наголосити на тому, що в Україні ризиком зниження рівня матеріального добробуту сім'ї є народження дитини, що змушує майже дві третини жінок працювати, поєднуючи материнство з роботою.

Ускладнює ситуацію на українському ринку праці наявна дискримінація за віком, що підтверджують статистичні дані. Але якщо проблеми з працевлаштуванням осіб передпенсійного віку суспільство

активно обговорює і намагається законодавчо врегулювати, то стосовно молоді ситуація досить складна. Норми трудового законодавства щодо захисту цієї вікової групи не дотримуються. Це вже в найближчому майбутньому може мати негативні наслідки як для держави, так і для окремих роботодавців. Так, відомо, що для успішного функціонування підприємства важливо дотримуватися балансу: кількість молодих людей та осіб передпенсійного віку повинна бути більш менш рівною. У цьому разі відбувається передача досвіду, в іншому – цей процес порушується.

Другою причиною молоді ОТГ називає відсутність належних житлово-побуто-

Рис. 1. Рівень неформальної зайнятості та рівень безробіття різних вікових груп населення України у 2016 р., %

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [6]

вих умов. Так, третина домогосподарств в Україні незадоволені своїми житловими умовами. Кожна п'ята молода сім'я не має власного окремого житла. Загалом у перенаселених житлових приміщеннях проживає 54% населення України.

Низькою є якість цих житлових приміщень, як переважно потребують капітального ремонту – майже кожне п'яте домогосподарство проживає у житлі, збудованому до 1960 р., після 1991 р. – 12% домогосподарств. Централізованим газопостачанням користуються 78% домогосподарств, балонним газом – 12%. Газову колонку у своєму житлі мають 15%, гаряче водопостачання – 40% домогосподарств. Водопроводом і каналізацією обладнано житло 80% домогосподарств, ванну або душ мають 76% домогосподарств. При цьому в сільській місцевості ці показники істотно нижчі.

Третьою умовою для реалізації лідерського потенціалу молоддю є *доступність соціальних послуг*. Так, *щодо освітніх можливостей молоді, насамперед вищої освіти, слід зазначити, що з 2003 року кількість студентів, які навчаються у вишах України, зменшилася на 34%*. Динаміка кількості вищих навчальних закладів за останні 15 років має тенденцію до спаду: кількість закладів III-IV рівня акредитації скоротилася на 50 од., I-II рівня акредитації – наполовину. Натомість, за даними Міністерства освіти і науки України, у 2015/2016 н. р. 66,7 тис. молодих українців навчалися за кордоном, причому їхня кількість за останні 5 років зросла на 176%. Дві третини цього приросту становлять студенти, які навчаються в польських університетах.

Слід звернути увагу, що сільські діти раніше виходять на ринок праці – 32,1% молоді у віці 15-24 роки працює, тоді як у містах їх 24,1%. Після 25 років ситуація змінюється на протилежну: в сільській місцевості рівень зайнятості на рівні 66,3-68,5%, а в міських поселеннях – 71,5-77,0%.

Таку ситуацію можна пов'язати з кількома причинами: по-перше, з недоступністю вищої освіти для сільської молоді через брак фінансових ресурсів; по-друге, з низькою якістю отриманих знань. Так, кожен п'ятий випускник сільської школи під час проходження зовнішнього незалежного оцінювання не долає мінімальний поріг, необхідний для вступу у заклади вищої освіти.

Щодо доступності медичних послуг для молоді ОТГ, то ситуація у результаті реформування первинної ланки системи охорони здоров'я та спрямування державних коштів на її розбудову може істотно поліпшитися. Стосовно дозвілля молоді, то його намагаються урізноманітнити численні молодіжні та дитячі центри, бурхливий розвиток яких спостерігається останніми роками.

Вирішення усіх вищеперерахованих умов вимагає скоординованої діяльності п'яти ключових суб'єктів управління ОТГ: органами держав-

ної влади, місцевого самоврядування, населення, громадського сектору та бізнесу. Для їх злагодженої роботи насамперед потрібна законодавча база. Молодіжна політика в умовах децентралізації має багато орієнтирів для створення комфортного життя. Основоположним документом реалізації молодіжної політики є Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148 [7].

Крім того, в Україні діють різні програми з підтримки молоді та реалізації лідерського потенціалу, але, на жаль, не всі громади доносять їх до жителів, тому більшість людей не має інформації про них, відповідно і не користується ними. Варто зазначити, що також відсутні відповідні центри мобільності, які би впроваджували програми безпосередньо у віддалених громадах.

Слід звернути увагу на низьку лідерську активність депутатського корпусу місцевих рад та їх виконавчих комітетів. В Україні вже утворено понад 700 ОТГ, які не мають достатнього лідерського та кадрового потенціалу. До 50% управлінців в органах місцевого самоврядування – це люди, старші за 45 років, які здобули освіту в радянський та пострадянський період. І лише третина – це молодь. Лише 10% молодих лідерів готові балотуватися на виборні посади, в тому числі у своїх ОТГ.

Більшість ОТГ вже займається роботою із молоддю, але про результати говорити ще рано, оскільки багато часу витрачено на імплементацію реформ у дію. Діяльність громад формалізована в:

- молодіжних консультативно-дорадчих органах, громадських радах, координаційних радах із питань молодіжної політики, координаційних рад із питань національно-патріотичного виховання молоді;

- молодіжних центрах, центрах (клубах) з роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання, молодіжних центрах праці;

- фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових закладах;

- мережі закладів культури.

Усі вищеперераховані заклади доцільно активніше долучати до реалізації молодіжних державних та місцевих програм та ведення постійного моніторингу роботи з молоддю та лідерами зокрема, що було б ефективним інструментом в імплементації реформи децентралізації.

Але найкращим інструментом втілення пріоритетів розвитку ОТГ є самоорганізованість молоді, яку варто постійно долучати до виконання практичних завдань у повсякденному житті громади молодих людей ще зі школи, що дасть змогу оцінити як лідерський потенціал, так і ефективність працездатності людей.

Молодь в ОТГ має досить ентузіазму та бажання працювати над змінами у своїх громадах, саме

тому варто приділити особливу увагу введення в практику кращого лідерського досвіду. Для цього вкрай необхідна повна мобілізація лідерів із підтримкою від держави, щоб віра у державну підтримку повернулася.

В Україні натепер є великий арсенал інноваційних форм молодіжної роботи, розроблених, апробованих на практиці та впроваджених на рівні областей, багатьох міст і районів, частково навіть окремих ОТГ, що стало можливим завдяки певною мірою розвинутій організаційній інфраструктурі державних підрозділів з роботи з молоддю у складі обласних, міських і районних органів влади і місцевого самоврядування, активності вітчизняних громадських організацій та волонтерів, грантовій підтримці закордонних донорів.

Більшість інструментів цього арсеналу, згідно з експертними оцінками, заслуговують на розвиток і поширення на всі адміністративно-територіальні одиниці країни, подальший розвиток інновацій до належного рівня. Проведення не широкомасштабних конкурсів та інтерактивних ігор на території ОТГ за різними програмами з соціально-економічного розвитку дасть змогу не лише оцінити проблеми, а й активувати в громадах ідею використання власного інтелектуального розвитку, а не лише бути споживачем чужих ідей.

Безперечно, серед інститутів громадянського суспільства особливе місце займають молодіжні та дитячі громадські організації. Їхня діяльність охоплює: здійснення неформальної освіти шляхом реалізації проектів і програм; представлення інтересів дітей та молоді на всіх рівнях; комунікацію з органами державної влади в інтересах дітей і молоді; участь в ухваленні рішень, забезпечення інтересів дітей і молоді на місцевому, регіональному та всеукраїнському рівнях; проведення заходів різних рівнів для реалізації запитів, потреб та інтересів дітей і молоді тощо. Загалом, за офіційними даними Міністерства молоді і спорту України, за ініціативи молодіжних і дитячих громадських організацій у 2016 р. реалізовано 273 проекти, учасниками яких стали 689 045 молодих людей. З них за фінансової підтримки з державного бюджету України до виконання програм молодіжних і дитячих громадських організацій було залу-

чено 573 827 молодих людей (4,85% від загальної чисельності постійного населення з числа молоді), з місцевих бюджетів – 115 218 осіб (0,97%).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, серед усього розмаїття соціально-економічних умов реалізації лідерського потенціалу молоді України виділяє три, які потребують першочергового вирішення: зайнятість за місцем проживання; належні житлово-побутові умови; доступність до якісних соціальних послуг (медичних, освітніх, культурних тощо). Це неможливо без взаємодії та скоординованості усіх суб'єктів громад: органів державної влади, місцевого самоврядування, населення, громадського сектору та бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гура Т.В. Лідерський потенціал як важлива складова педагогічної культури технічного університету / Т.В. Гура // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / гол. ред. Т.І. Сущенко. Запоріжжя: КПУ, 2015. – Вип. 44 (97). С. 418-428.
2. Калашнікова С.А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства: монографія / С.А. Калашнікова. К., 2010. – 380 с.
3. Кращенко Ю.П. Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у полтавському молодіжному проекті «Школа місцевого студентського самоврядування «Лідер майбутнього» / Ю.П. Кращенко. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2551/1/Kraschenko.pdf>
4. Мараховська Н.В. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – тео / Мараховська Наталя Владиславівна. Харків, 2009. 191 с.
5. Міляєва В.Р. Розвиток лідерського потенціалу в процесі формування управлінської компетентності керівників навчальних закладів / В. Р. Міляєва // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2014.
6. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>